

I.A.1. **HET GRONDBEBIED**

Brustem is nu een deelgemeente van Sint-Truiden, in de provincie Limburg, administratief en gerechtelijk arrondissement Hasselt, gerechtelijk kanton Sint-Truiden.

De gemeente, traditioneel een landbouwgemeenschap, dankt haar naoorlogse opbloei aan de fruitteelt, het voormalig militaire vliegveld en de Technische School van de Luchtmacht.

Brustem kon zich beroemen op een eigen wapenschild: links 10 horizontale dwarsbalken van goud en keel (rood), wat duidt op de afhankelijkheid van het graafschap Loon en rechts een zwarte leeuw op een gouden achtergrond, wat wijst op de afhankelijkheid van het hertogdom Gulik. In 1937 werd dit wapenschild overgenomen van de schepenbankzegel uit 1338.

Voor de fusie met Sint-Truiden in 1977 bestond Brustem sedert 27 mei 1970 uit de samenvoeging van Aalst (695 inw., 445 ha), Ordingen (715 inw., 192 ha) en Brustem (3.402 inw., 1.310 ha).

De nieuw gevormde entiteit Brustem was in 1971 1.490 ha en bezat 3.841 inwoners. Brustem kreeg toen de inwoners van Aalst en Ordingen bij, maar verloor 400 leerlingen van de Technische School van Saffraanberg als inwoners. Ook de 306 bewoners van Terstok en Kortebos verdwenen. De militaire vliegbasis werd grondgebied St-Truiden en de volledige Technische School werd Brustem.

Drie verkeersaders doorkruisen de gemeente, namelijk St-Truiden-Luik, St-Truiden-Tongeren en de weg Borgworm-Hasselt.

Op 01 juli 1977 hield Brustem op een zelfstandige gemeente te zijn. Het dorp dat 800 jaar vroeger door een vrijheidscharter reeds '*dat selve recht ende vryheit die hebben die burgers van Luyck*' ten eeuwige dage kreeg toebedeeld, werd door één pennentrek overgeleverd aan haar eeuwenoude rivaal Sint-Truiden.

I.A.2. **DE WATERLOPEN**

Brustem ligt in de grenszone van Vochtig- en Droog-Haspengouw.

De hoogste punten bevinden zich in het zuiden op Saffraanberg of de Armenberg (ca. 88,75 m). Het noorden ligt lager: 50 m te Ordingen en de uitgediepte vlakte langs de Melsterbeek (60 m). De dorpel van de St-Laurentiuskerk ligt op 61,74 m boven de zeespiegel.

Na de laatste ijstijd (15.000j geleden) zorgden afzettingen van klei-, zand- en leemlaagjes ervoor dat de riviervlakte enkele meters hoger kwam te liggen.

Afstromend water vormde een vertakt waterloppennet in de richting noorden (Molenbeek, Cicindria en Melster). Aan de voet van het talud (knik in het reliëf) vloeiden zij in de Gete, waardoor het gebied van Brustem tot het Scheldebekken behoort.

Het regenwater verzamelt zich ondergronds. Ondoordringbare kleilagen zorgen voor steeds vochtige valleien. Soms komt het water terug aan de oppervlakte onder de vorm van een bron.

De Golmer of Goelmeer, een beekje dat ontspringt op Saffraan-berg, loopt via Hoepertingen naar de Herk. Art Bruynincx Ro-bijnssoen sprak reeds in de 15e eeuw in zijn cijnsregister van '*22 roeden gheheyten biden Moertel, geleghen tuscen de Tomme van Brustem ende de Goelmere*'.

I.A.2.a. De Laag-, Molen- of Melsterbeek

De Melsterbeek ontspringt in Jeuk en wordt te Mielen en Aalst nogmaals gevoed door bronnen. Het niveauverschil realiseerde een noodzakelijke waterval voor de werking van '*de Bovenste Molen*', in de Beling, vandaar de naam Molenbeek. Tijdens de 13e eeuw was er reeds spraak van een molen, die toebehoorde aan Herman de Castello van Brustem, +1269.

Even verder vloeit de beek onder de Luikersteenweg. Lange jaren liep de Melsterbeek rechts van de Dorpssteenweg. In 1874 draaide ze rond de Bertiliabron, onder de Dorpsstraat door en zo langs de Beekkantweg en de Clovisbron. Achteraf werd de water-loop langs de Mispelarensteeg gelegd.

Naast de elektriciteitscabine uit 1927 is er sinds 1963 een samenvloeiing met de Hoogbeek. Vroeger kruisten ze elkaar en bleven evenwijdig op 10 m afstand lopen, de ene iets lager dan de andere; vandaar de benamingen Hoog- (links) en Laagbeek (rechts). Zij vormden een natuurlijke verdediging van de burcht.

De Melsterbeek vloeit nu onder de in 1948 aangelegde Vlieg-veldlaan. Aan de Geelstraat stond tot 1880 '*de Onderste Molen*' op de Hoogbeek. Iets verder bevond zich sedert de middeleeuwen een stenen brug, vandaar de naam: '*Stenenbrugstraat*'. Hier ontving de Melster het water van de Hoogbeek.

De Melster loopt dan naast hoeve-logementshuis '*De Zwik*' onder de Tongersesteenweg en door het Distelbroek. Vroeger stonden hier enkele brouwerijtjes, die voor het spoelen van hun ketels gebruik maakten van beekwater.

Op een hoogte van 50 m vloeit de beek in Ordingen en Zepperen, waar ze de Bergbeek ontvangt. De Oude Beek, komende van Terstok en de Cicindria zijn bijrivieren. In Gorseem (Terbeek) loopt ze samen met de Molenbeek en op de grens Runkelen-Binderveld ontvingt ze de Kelsbeek uit Terstok. Te Rummen mondt ze in de Gete op 32 m hoogte. In totaal is er een verval van 37 m.

I.A.2.b. De Hoog- of Nootbeek

De Hoogbeek ontspringt op de grens van Rijkel op een hoger gelegen terrein en loopt als een verdedigingslijn tussen de Tomstraat en het Hemelrijk. In de 14e eeuw stond de beek bekend onder de naam 'Dobeke', als bijrivier van de Melster. Later gebruikte men de naam Dobeke om het gebied van de Hoogbeek aan te duiden. Zeer eigenaardig vloeit het water niet onmiddellijk naar het noorden, zoals de andere streekgenoten, maar naar het westen, alsof ze het dorp wou beschermen tegen mogelijke aanvallen uit het oosten (Rijkel). Werd de bedding met opzet zo gegraven als omwalling in 1173? Soms wordt deze kleine waterloop ook vermeld als 'Nootbeek'.

'Aen de bron' liep de Hoogbeek vroeger onder de Dorpsstraat en de Melsterbeek door en bij de evenwijdig lopende beken in de omgeving van de burcht vloeide de Hoogbeek links, zodat zij het heldere water van de Clovisbron ontving. In 1963 werd de dubbele loop afgeschaft en nu mondt de Hoogbeek nabij de elek-triciteitscabinne aan de Beekcant uit in de Melster. Vroeger deed ze 'de Onderste Molen' draaien.

I.A.3 DE BODEMSTRUCTUUR

Evenals het landschap vertonen de ondergrondse lagen een daling in de richting Ordingen. Deze opeenvolging van keien, grind, zanden, klei en krijt is duidelijk merkbaar op de plaatsen, waar de plateaurand door de Melster en de Hoogbeek ingesneden is. De geologische ondergrond kan verklaard worden door de bewegingen van het zeewater in vroegere eeuwen.

In de streek van Brustem werd een lösspakket afgezet door de noorderstormen tijdens de jongste ijstijd zo een 40.000 tot 15.000 jaar geleden en dus nog voor het tijdperk van de mens. Löss is een dikke leemlaag, erg rijk aan mineralen en dus een vruchtbare teeltaarde, die voedingsstoffen fixeert.

Vroeger werd het Tongriaan, een kleihoudend zand, plaatselijk ontgonnen als bouw materiaal. Deze dikke laag laat geen water doorsijpelen. Het verzameld grondwater mondt uit in bronnetjes. Vooral kleizandsteen, voortijds ook '*pierre of tuffeau de Lin-cent*' genoemd, (= poreus kalkgesteente door verhitting hard geworden) werd lange tijd ontgonnen als bouwsteen, ondermeer voor de burcht van Brustem. Op sommige plaatsen bleven silex (vuursteen) en verweringsklei achter.

I.A.4. HET LANDSCHAP

Tussen 5000 en 2000 jaar v. J.Chr. ontstond een boslandschap. Vanaf 3000 v. J.Chr. deden de eerste landbouwers stilaan hun intrede en het bos werd omgezet in akkers. Tijdens de Romeinse en Frankische periode breidde de landbouw zich uit en werd zo traditioneel dat ondanks de geboden mogelijkheden er geen uitgebreide ambachtelijke structuren tot stand kwamen. Landbouw en veeteelt bleven hoofdzaak.

In 1835 waren er van de 1310 ha nog 860 ha bouwland (65%), 100

ha bos (7,5%), 93 ha braakland (7%). Van de teelten was 67% of 576 ha ingenomen door graangewassen: koren 54% of 311 ha, tar-we 23% of 132 ha, haver 19% of 109 ha, winter- en zomergerst telkens 2% of 11,5 ha. De teelt van aardappelen nam toen 6% of 51,6 ha in.

In 1844 telde men 73,5% bouwland, 6% bos, 7% boomgaarden, 8% weiden hooiland, 1% of 13 ha tuinen. Hagen van meidoorn en gele kornoelje werkten als natuurlijke prikkeldraad.

In 1970 waren er 110 landbouwbedrijven met een gemiddelde oppervlakte van 5,9 ha of samen 649 ha bouwland. Van de beteelde oppervlakten was 39% graangewassen, 12,5% suikerbieten, 1% aard-appelen, 29% boomgaarden, 17% weilanden en 1,5% andere teelten.

De oude dorpskern werd op de valleihelling aangetroffen, omdat de alluviale vlakte te vochtig was door de vele bronpoelen. Is daar misschien de oorsprong van de benamingen '*Bovenste en Onderste Dorp*' te zoeken?

De aanwezige bodem is bijzonder geschikt voor appelen en pruimen, geschikt voor kersen en peren. Deze hoogstamfruitbomen gaven weelderige bloesems in het voorjaar.

Na de tweede wereldoorlog werd door de fruittelers naar opgevoerde productiviteit gekeken. Deze omschakeling ging gepaard met een wijziging van hoog- naar laagstamaanplantingen, de zogenaamde '*plantages*'.

Bronnen.

01.-J.Collen.-'Geografisch-landschappelijke situering van Brustem', in: OLVL., jrg.30, 1975, blz.62-67.

02.-E.Houtman en J.Molemans.-'Cijnsregister van het Bruyninxhof te Brustem (1300)', in: OLVL., jrg.30, 1975, blz.249-282.

03.-Valckensteghe; weg die de Herenstraat of Weg naar Ordingen verbond met de melsterbeek. Het voetpad liep naast de eigendom van '*den ermen van Brustem*', waar het rustoord St-Laurentius gebouwd werd in 1939. Deze steeg bestaat nog op het kadasterplan. Het is mogelijk dat de naam ook afgeleid is van een vroegere inwoner: '*Reneri Valks*'.